Dr ĐORĐE MILOVIĆ

DELIKTI PROTIV BRAKA, PORODICE I JAVNOG MORALA IZ ASPEKTA RIJEČKOG STATUTARNOG PRAVA XVI STOLJEĆA

http://library.foi.hr

http://library.foi.hr

Treća knjiga Riječkog statuta iz 1530. godine[1], koja nosi naslov »Liber tertius criminalium causarum, sive tertia collatio« sadrži pozitivnopravne propise krivičnog materijalnog i krivičnog procesualnog prava Rijeke iz prve polovice XVI stoljeća. Rub. 36—lib. III Statuta nosi naslov: »De violantibus mulieres, et de tenentibus alienas uxores, vel servos, aut famulos, et de his, qui binas uxores habuerint, et de mulieribus committentibus adulterium«[2]. Ona sadrži propise koji se odnose na delikte protiv braka, porodice i javnog morala, kao i propise o kažnjavanju onih koji prime, drže ili unajme tuđeg slugu ili unajmljenicu, a koji su napustili svoga gospodara prije navršenog vremena službe i bez dozvole. Mi se ovim potonjim propisima ovdje nećemo baviti i zadržat ćemo se isključivo na onom dijelu propisa rub. 36—lib. III Statuta koji tretiraju pitanje braka, porodice i javnog morala, odnosno krivična djela iz ove kategorije delikata. Ovoj materiji dajemo ovom prilikom prednost ne samo iz razloga njene posebne interesantnosti krivičnopravne i historijskopravne prirode nego i posebno iz razloga što nam detaljnije proučavanje i objašnjavanje ovih propisa omogućava sagledavanje i rasvjetljavanje brojnih sociooloških, socijalnih i drugih problema grada Rijeke XVI stoljeća (kada su ovi propisi ponikli), a koji problemi su implicitno sadržani u širem sociološkom kompleksu brak — porodica — javni moral.

Pri obradi ove materije služimo se tekstom Riječkog statuta iz 1530. godine, dajući na određenim mjestima i prijevode fragmenata tekstova čije minuciozno raščlanjivanje je neophodno da bi se mogao ispravno sagledati ratio legis ovog interesantnog kodeksa[3].

---

1 Orig. naziv: Statutum terrae fluminis anno MDXXX, lib. III. Original Statuta čuva se u Historijskom arhivu u Rijeci.

2 U prijevodu: »O silovateljima žena i o onima koji drže tuđe žene, sluge ili momke, i o onima koji imaju dvije žene, i o ženama koje počine preljub«.

3 Tekst ovog Statuta (zajedno s prijevodom na naš jezik) — prema jednom rukopisnom prijepisu koji se čuva u Sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu — objavio je dr Zlatko Herkov 1948. godine (dr Z. Herkov: Statut grada Rijeke, Zagreb 1948). Pri citiranju orig. latinskih tekstova Statuta služimo se ovim Herkovljevim tekstom. Njegovim prijevodom, međutim, poslužili smo se samo djelomično i većinom informativno. Nastojali smo, naime, dati vlastitu verziju prijevoda ovih statutarnih fragmenata prije svega zbog potrebe naglašene preciznosti i što minucioznijeg pronicanja u slovo i duh propisa, a tek manjim dijelom i s razloga što smo u Herkovljevom prijevodu naišli i na neke ispuste. Tamo gdje su ti ispusti od posebne važnosti ili gdje su naša odstupanja od njegovog prijevoda dijametralna u bilješkama posebno ukazujemo. Ostale sitnije nepodudarnosti ne iznosimo posebno.

http://library.foi.hr

Riječki statut iz 1530. godine — kao što je to uostalom bio slučaj i sa svim ostalim statutima i pravnim vrelima prije njega, pa i znatno kasnijim — imao je u domeni krivičnog prava da zadovolji prvenstveno praktične potrebe tadašnjeg društva, tj. da odredi kažnjive delikte i da za njihove izvršioce propiše kazne. To je bilo doba koje u povijesti razvoja krivičnog prava[4] karakterizira period razvoja onog dijela krivičnog prava koji jezikom modernih pravnika danas nazivamo posebnim dijelom krivičnog prava. Sve ono drugo, što bi prema današnjoj klasifikaciji spadalo u domenu općeg dijela krivičnog prava, bilo je ili još uopće nerazvijeno ili su se tek nazirali njegovi prvi obrisi. Tek ponegdje i u nekim od tih ptanja krivično pravo Riječkog statuta iz 1530. godine čini negdje sasvim početne a negdje i zamašnije korake naprijed[5]. U tome i jeste njegov veliki značaj u razvoju pisanog krivičnog prava ove veoma interesantne regije starohrvatskog prava, koja obuhvaća pojas od Vinodola, pa preko Trsata, Rijeke, Kastva i Veprinca do Mošćenica[6]. Ipak, i pored svega ovoga, on još uvijek pati — pogotovo na pojedinim mjestima — od poznate mane svih ovih starih statuta: nedovoljne sistematičnosti, nedorađenosti, nepreciznih formulacija, ponegdje i s mogućnošću različitog tumačenja ili pak zadavanja teškoća oko utvrđivanja elemenata bića krivičnog djela u pitanju i sl. Svih ovih nedostataka nije lišena ni rub. 36—lib. III Statuta o čijim propisima će u ovom radu biti riječi. U ovoj rubrici sadržani su propisi o svim pitanjima koje smo na početku istakli. Naravno, propisi se nižu u jednom dugačkom tekstu, bez ikakve sistematičnosti u izlaganju (ili tačnije: s veoma minimalnom sistematičnošću), pri čemu se na pojedinim mjestima isprepliću međusobno krivičnomaterijalne s krivičnoprocesualnim odredbama, a isto tako i mnoge krivičnomaterijalne odredbe koje se odnose na razne situacije i probleme. Na mnogim mjestima u statutarnom tekstu formulacije su neprecizne, a negdje čak i nespretno izabrane da sobom nose mnoge nedoumice za krivičnopravnog historičara koji treba da u njih ponikne, utvrdi njihov praktički i pravni smisao i dade adekvatna objašnjenja. Stoga obrada ovih tekstova (kao što je to uostalom slučaj i s ostalim krivičnopravnim tekstovima Riječkog statuta) zahtijeva maksimalnu pažnju, opreznost i sasvim minuciozno ulaženje u sve, pa i najsitnije detalje: jezične, terminološke, pravne, statusne, historijske itd. da bi se u brojnim situacijama, gdje je to neophodno, uz pomoć svega ovoga, odgonetnuo ratio legis u odnosu na određene pravne situacije čijim reguliranjem se ovi propisi bave. Naravno, zbog svih ovih

4 O potpunosti razvoja krivičnog prava u povijesti vidjeti detaljnije u mom radu: »Opšti pogled na istorijski razvoj krivičnog prava«, Pravni zbornik br. 3, Titograd 1960., str. 83—90, te u mojoj studiji: »Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci«. posebno i u »Vjesniku Historijskog arhiva u Rijeci« (Vjesnik HAR), sv. VI—VII, Rijeka 1961—1962, str. 45—53.

5 U tom pravcu, a naročito u vezi s pitanjima sistema i obuhvatnosti riječkog krivičnog prava XVI stoljeća, te u vezi s pitanjem vinosti, pokušaja i kažnjivosti za pokušaj, kažnjavanju pomagača i podstrekača, nužne obrane i ostalih osnova isključenja protivpravnosti itd. vidjeti u mojoj spomenutoj studiji »Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci«, str. 53—81.

6 Svi ovi stari gradovi spomenute regije imali su svoje statute: Vinodolski zakon — 1288. g.; Kastavski statut — 1490. g.; Veprinački statut — 1507. g.; Mošćenički statut — 1637. g. (iako sadrži brojne propise i iz mnogo ranijeg perioda); Trsatski statut — 1640. g.

http://library.foi.hr

naprijed istaknutih okolnosti potrebno je izvršiti pažljivo izdvajanje pojedinih fragmenata statutarnih trekstova rub. 36—lib. III, kao i njihovo adekvatno klasificiranje (barem u onim granicama i u onoj mjeri koliko se to pokazuje mogućnim, s obzirom na sve ono što je naprijed istaknuto). Nazive delikata dajemo opet prema sadržaju statutarnog fragmenta koji se na dotični delikt odnosi.

1. DVOBRAČNOST

Na delikt dvobračnosti odnosi se slijedeći fragment statutarnog teksta rub. 36-lib. III:

»Statuimus, quod, si quis habens uxorem, et ea vivente cum alia scienter de facto contraxerit Matrimonium in terra fluminis, vel districtu, et hoc devenerit in notitiam curiae maleficiorum quoquo modo, procedatur contra eum, et si repertus fuerit culpabilis, capite puniatur. Si vero aliqua mulier maritata alium ecceperit maritum in Terra fluminis, vel districtu scienter, et pervenerit in notitiam Curiae maleficiorum, si reperta fuerit culpabilis, igne comburatur.«[7]

Već na prvi pogled ovdje je vidljivo da propisi prave razliku u tretiranju izvršioca djela prema spolu, odnoseći se nešto strože prema izvršiocu — ženi nego li prema izvršiocu — mužu. Radi toga ćemo oba slučaja posmatrati odvojeno.

a) Bigamija

Djelo bigamije (dvoženstva) može — prema statutarnom propisu — izvršiti kojigod muškarac[8], što znači: kako građanin riječki ili di-

7 U prijevodu: »Određujemo, ako netko ima ženu i za njena života svjesno s drugom stvarno sklopi brak u Rijeci ili u distriktu i ako to dođe do znanja krivičnog suda kakvim god načinom, neka se postupa protiv njega, i ako bude pronađen krivim neka se kazni glavom. Ako li pak neka udata žena svjesno u Rijeci ili distriktu uzme drugog muža i to dođe do znanja krivičnom sudu, ako bude pronađena krivom neka se ognjem spali«.

8 I ovdje, kao i dalje, treba imati na umu da se stanovništvo riječke općine dijelilo na: građane, distriktualce i »stanovnike«, pa treba detaljnije objasniti ove pojmove.
Građanima su smatrane osobe koje su rođene i stalno nastanjene u Rijeci, kao i svi oni koji u Rijeci žive neprekidno preko šest godina sa svojim familijama. Ovo sve pod uvjetom: da su slobodni (tj. da nisu sluge ili kmetovi), da su se u odnosu na građanske dužnosti ponašali uvijek kao građani i da u gradu ili distriktu posjeduju određene nekretnine (kuću ili vinograd). Status riječkog građanina dobijale su i sve one osobe koje su od kapetana grada i Velikog vijeća primljene u riječko građanstvo, pod uvjetom da na propisan način polože zakletvu vjernosti riječkoj općini i kralju Ferdinandu I Habzburškom (koji je bio zemaljski gospodar Rijeke). Na ovaj način, dakle, mogla je status riječkog građanina dobiti svaka osoba (bez obzira na spol, zanimanje i sl.), no uvijek pod uvjetom da se radi o »slobodnoj osobi« (u smislu da nije sluga ili kmet). Ako bi, međutim, neka do tada slobodna osoba (makar i dugogodišnji građanin) postala nečijim slugom ili kmetom, ovim faktom i momentom ona je automatski gubila status riječkog građanina.
Distriktualci su bile osobe koje su živjele na teritoriju distikta, odnosno izvan gradskih zidina (uglavnom su to bili seljaci). Pokušavajući shvatiti suštinu statutarnih propisa koji tretiraju ova statusna pitanja prije bi se reklo da su distriktualci predstavljali izvjesnu podgrupu u kategoriji građana nego li neku posebnu kategoriju stanovništva
Habitatores (»stanovnici«) su stranci koji su doselili odnekuda u Rijeku iz bilo kojih razloga (većinom je to bio slučaj radi trgovine) i kao takovi stanuju u gradu. Naravno, i oni su mogli postati riječkim građanima ispunjavanjem ranije spomenutih uvjeta (šest godina neprekidnog stanovanja u Rijeci i stjecanje kuće ili vinograda, odnosno, izvan ovih uvjeta: ako ih u građanstvo primi kapetan grada i Veliko vijeće).
O svim ovim pitanjima vidjeti detaljnije:
Statutum terrae fluminis . . ., rub. 18 — lib. I: Qui sint cives vel forenses;
G. Kobler: Memorie per la storia della liburnica città di Fiume, vol. I, Fiume 1896, str. 198—199;
S. Gigante: Storia del comune di Fiume, Firenze 1928, str. 34;
Dr Đ. Milović: Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci . . ., str. 14—15.

http://library.foi.hr

striktualac tako i stranac, pod uvjetom da je radnju izvršenja učinio u Rijeci. Radnja izvršenja sastoji se u s t v a r n o m sklapanju drugog braka, pored jednog već postojećeg. Drugi brak, dakle, treba da je stvarno sklopljen, odnosno zaista i ostvaren, a ne fiktivan (»... de facto contraxerit Matrimonium...«). Djelo je komisivne prirode, a može se izvršiti samo umišljajno (»... cum alia s c i e n t e r de facto contraxerit...«). Izvršilac se kažnjava smrtnom kaznom odsijecanjem glave[9].

b) B i a n d r i j a

Ovo djelo može izvršiti bilo koja udata žena[10]. Kao mjesto izvršenja (isto kao i kod bigamije) može se pojaviti samo Rijeka ili distrikt, a radnja izvršenja sastoji se u svjesnom »uzimanju« drugog muža. Djelo je, dakako, komisivne prirode, a može se izvršiti također samo dolozno[11]. Kazna je i u ovom slučaju smrtna, kao i u prethodnom, ali s drugačijim načinom izvršenja. Naime, kod ovog delikta izvršilac se kažnjava smrtnom kaznom spaljivanja na lomači, pa sam ovaj način izvršenja smrtne kazne označava i stanovito pooštrenje (da tako kažemo) krivičnopravne represije u slučajevima kad se kao izvršioci pojavljuju žene.

2. OSNOVNO DJELO SILOVANJA

Na ovo djelo odnosi se slijedeći fragment rub. 36—lib III Statuta koji glasi:

»... Praeterea volumus, quod nulla persona civis vel forensis audeat, vel paesumat habere rem cum aliqua muliere, Virgine, aut vidua, aut maritata, cujuscunque gradus fuerit, et eam carneliter cognoscere per vim sub poena capitis...«[12]

Subjekt djela u pitanju može biti bilo koja osoba, što znači: građanin, distriktualac, stranac ili »stanovnik«. Okolnost što statutarni tekst izričito spominje samo građane i strance ne treba da zavede, jer je ratio legis u širem tumačenju ovih pojmova. Uostalom, evo još jedne logike ovakovog tumačenja. Distriktualci po našem mišljenju čine samo podgrupu u kategoriji građana[13], pa su samim tim pojmom građanina na

9 Riječko krivično pravo poznavalo je tri vrste smrtnih kazni, odnosno smrtnu kaznu s tri različita načina izvrsenja. To su bile: kazna smrti vješanjem, kazna smrti otkidanjem glave i kazna smrti spaljivanjem na lomači.
Detaljnije o ovome vidjeti u mojoj studiji: »Sistem kazni u nekim starim hrvatskim statutima...«, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu br. 3—4/1967, Zagreb 1967, str. 345—346.

10 Bitno je da se ta žena u momentu izvršenja djela nalazi u važećem braku.

11 Statutarni tekst, naime, i kod djela pod »b«, kao i kod onog pod »a«, uvijek traži da je izvršilac postupao svjesno i hotimično (»... scienter...«). U Herkovljevom prijevodu onog dijela teksta koji se odnosi na djelo pod »b« (tj. na odgovornost žene za delikt biandrije) izostala je riječ »svjesno«, koju latinski tekst sadrži jednako kad govori o ženi kao izvršiocu ovog delikta (djelo pod »b«), kao i kad govori o čovjeku koji odgovara zbog bigamije (djelo pod »a«). Prema tome, nema sumnje da se i u jednom i u drugom slučaju jednako traži umišljaj kod izvršioca delikta.

12 U prijevodu: »... Pored toga hoćemo da se nijedna osoba, građanin ili stranac, ne usudi ili pomisli imati odnos s kakvom ženom, djevojkom, udovicom ili udatom, kojeg bilo položaja, i s njom nasilno tjelesno općiti pod kaznom glave...«

13 Vidi bilješku 8, gdje se govori o distriktualcima.

http://library.foi.hr

ovom mjestu obuhvaćeni i građani (u užem smislu) i distriktualci. Što se tiče »stanovnika« (koje Statut poznaje pod nazivom »habitatores«), oni su u stvari stranci koji su doselili odnekuda i kao takvi stanuju u gradu[14], pa nema sumnje da su pojmom »stranca« u statutarnom tekstu obuhvaćeni i »stanovnici«.

Objekt napada (napadnuta i oštećena osoba) kod ovog delikta može biti svako žensko čeljade, bila to djevojka, udata žena ili udovica. U tom pogledu je statutarni tekst sasvim jasan. Isto tako je jasno da je u odnosu na napadnutu osobu irelevantno kakvog je ona položaja, tj. da li se radi o tzv. »slobodnoj ženi« ili pak o slugi ili kmetkinji (»... cuiuscunque gradus fuerit...«). Što se pak tiče radnje izvršenja, statutarni tekst je veoma konfuzan i upotrebljava veoma nepogodne i nesretno odabrane formulacije koje nevještog obrađivača mogu lako zavesti (»... da se nijedna osoba... ne usudi ili pomisli imati odnos s kakvom ženom... i s njome nasilno tjelesno općiti...«). Nema sumnje da se sama »pomisao« ovdje ne kažnjava pa stoga dobar dio teksta treba uzeti kao uvodnu prijetnju, odnosno savjet da nitko ne bi smio ni pomisliti a kamo li usuditi se da tako nešto učini. Na samu pak radnju izvršenja odnosi se jedino zadnji dio fragmenta koji zabranjuje »nasilno tjelesno općenje«. Prema tome u pogledu radnje izvršenja kod ovog delikta držimo da je vrijedilo sve ono (ili barem uglavnom sve ono, ne ulazeći u pretjerane finese) što i danas važi kod tretiranja radnje izvršenja delikta silovanja. Što se pak kazne tiče i ovaj delikt je zaprijećen smrtnom kaznom i to odsijecanjem glave.

3. SILOVANJE TUĐE LJUBAVNICE

Statutarni propisi odvajaju osnovno djelo silovanja od djela silovanja tuđe ljubavnice, pa za ovo drugo sadrže posebnu odredbu koja glasi:

»... Si vero aliquis violenter carnaliter cognoverit aliquam mercenariam alicujus civis, habitatoris, vel districtualis terrae fluminis cadat ad poenam librarum quinquaginta et teneatur eam dotare arbitrio Regiminis terrae fluminis inspecta conditione personarum...«[15]

U pogledu radnje izvršenja i oblika vinosti kod ovog djela vrijedi sve ono što i kod osnovnog djela silovanja. Međutim, velike su razlike u pogledu svega ostaloga: objekta napada (odnosno njenog društvenog položaja), društvene opasnosti djela (prema gledanju i ocjeni ondašnjeg riječkog zakonodavca) i, dosljedno tome, vrste i mjere kazne kojom je ovaj delikt zaprijećen. Stoga se upravo na svakog od ovih elemenata moramo posebno osvrnuti.

---

14 Ibidem, na mjestu gdje se spominju »habitatores«.

15 U prijevodu: »... Ako pak netko nasilno tjelesno opći s nekom ljubavnicom građanina, stanovnika ili distriktualca riječkoga potpada kazni od 50 libara i neka je dužan da joj dade miraz po ocjeni vlade riječke, uz uvažnje položaja osobe...«.

http://library.foi.hr

Objekt napada je, naravno, i kod ovog delikta ženska osoba, ali se ovdje traži da je ona prije momenta napada bila nečija ljubavnica (irelevantno je da li ljubavnica građanina, stanovnika ili distriktualca). Dobijanjem (da tako kažemo) statusa »nečije ljubavnice« ona gubi na društvenom rangu u odnosu na ostale žene (djevojke, udate ili udovice) koje nisu ničije ljubavnice, pa otuda i smanjen stupanj javne zaštite ovih lica kod delikta silovanja. Međutim, treba imati na umu također i činjenicu da biti nečijom ljubavnicom (sa gledišta riječkog statutarnog prava XVI stoljeća) nije ni izdaleka bilo isto ili slično kao biti prostitutkom ili javnom bludnicom. Status (društveni) nečije ljubavnice imao je određeni stupanj društvenog uvažavanja koji je, dakako, bio ispod stupnja društvenog uvažavanja jedne udate žene, djevojke ili udovice, ali i daleko veći (upravo neuporedivo veći) od bludnice. To treba imati na umu pri tretiranju ovog delikta. Sami pak statutarni propisi iz rub. 36—lib. III na jednom mjestu decidrano kažu: »... et hoc Statutum locum non habeat in meretricibus publicis, et malae conditionis, et famae ,seu malae conversationis, sed de ipsis stetur dispositioni juris communis, et Statutorum ...«[16] Prema tome, »nečije ljubavnice« (misli se, dakako, na, u neku ruku, stalne ljubavnice jednog određenog lica) nisu smatrane čak ni osobama »... lošeg ugleda i glasa ili lošeg društva ...«

Društvena opasnost ovog delikta (pa otuda i njegovog izvršioca) po shvaćanju riječkog zakonodavca XVI stoljeća (koji je odražavao gledanje sredine i stavove običajnog prava) bila je mnogo manja nego li društvena opasnost djela i izvršioca kod osnovnog delikta silovanja. Dosljedno tome, ovaj je delikt zaprijećen kaznom koja je i po vrsti i po mjeri neuporedivo manja od kazne kojom je zaprijećeno osnovno djelo silovanja. Naime, dok je osnovno djelo silovanja zaprijećeno smrtnom kaznom odsijecanja glave dotle je ovaj delikt zaprijećen samo novčanom kaznom u iznosu od 50 libara. Ovdje treba, dakako, imati na umu da je unutar određene vrste (novčana kazna) propisana mjera kazne (50 libara) bila prilično visoka za ondašnje prilike i ondašnju vrijednost jedne libre[17]. Međutim, da bi se mogao tačno ocijeniti stupanj društvene opasnosti djela i izvršioca kod ovog delikta, prema ocjeni riječkog zakonodavca XVI stoljeća, treba staviti nekoliko posebnih napomena. Novčanu kaznu, naime, Riječki statut propisuje za najveći broj delikata, no cijeneći po objektivnoj težini kažnjivog učina dade se zaključiti da su novčanom kaznom bila zaprijećena lakša i srednje teška krivična djela. Iz toga se opet može izvesti zaključak da je riječki zakonodavac ovaj delikt svrstavao u kategoriju srednje teških delikata. Nadalje, Riječki statut poznaje novčane kazne u rasponu od 4 soldina (najniža novčana kazna po propisima Statuta) pa do 200 libara (najveća novčana kazna). Iz toga se dalje može zaključiti da je de-

16 U prijevodu: »... I ovaj propis neka se ne primjenjuje na javne bludnice i one lošeg ugleda i glasa ili lošeg društva, nego se u pogledu njih imaju primjenjivati propisi općeg prava i statuta ...«.

17 Detaljnije o novcima koji su vrijedili u ovo doba u Rijeci vidjeti u mom radu: »Novac grada Rijeke u XVI vijeku«, Istorijski zapisi br. 2/54, Cetinje 1954, str. 592—595.

http://library.foi.hr

likt u pitanju riječki zakonodavac smatrao — po njegovoj težini i društvenoj opasnosti — učinom osrednje društvene opasnosti čak i unutar kategorije delikata srednje društvene opasnosti[18]. Istina, propis nalaže izvršiocu ovog delikta i davanje neke vrste odštete, vjerojatno zbog smanjenog izgleda na udaju oštećene osobe, kao i zbog toga što je izvršenje ovog delikta moglo imati za posljedicu (a vjerojatno je to najčešće i bio slučaj) razvrgnuće stalnog ljubavničkog odnosa s određenim licem, što je oštećenu žensku osobu moglo višestruko (a ne samo materijalno) pogoditi. Ovo pogotovu ako je dotadašnji njen status »nečije ljubavnice« bio po formi i suštini jednak ili blizak statusu stalne konkubine, tj. ako je između nje i njenog ljubavnika postojala neka stalna zajednica života (pa iako ta zajednica u formalnopravnom smislu nije bila bračna). Statutarni propisi tu svojevrsnu naknadu nazivaju mirazom, dotom ili prćijom (»... et teneatur eam dotare ...«). Vrstu i mjeru takvog »miraza« u svakom konkretnom slučaju određuje riječka vlada, vodeći pri tom računa o položaju osoba u pitanju (okrivljenog i oštećene)[19].

4. RODOSKRVNUĆE (INCEST)

Na ovaj delikt odnosi se statutarni fragment rub. 36—lib. III Statuta koji glasi:

»... si quis vero commiserit incestum cum aliqua muliere usque ad quatrum gradum de jure inclusive Canoncio, sive fuerit de ascendentibus, vel descendentibus, aut collateralibus, sive cum nuru, vel leviro, aut levira, capite puniatur ...«[20]

Subjekt ovog delikta može biti bilo koja muška osoba, a objekt napada bilo koja ženska osoba, ali uvijek pod uvjetom da među njima postoji srodstvo do četvrtog stupnja uključivo (po crkvenom pravu) i to kako po uzlaznoj i silaznoj tako i po pobočnoj liniji, odnosno da se radi o odnosu između svekra i snahe, između djevera i snahe (bratove žene) ili svaka (sestrinog muža) i svastike (ženine sestre). Radnja se sastoji u izvršenju spolnog odnosa između gore spomenutih srodnika. O obliku vinosti ništa se u propisu ne govori (mada su praktično, kod ovog delikta, moguće i situacije da do spolnog odnosa među partnerima dođe a da oni ne znaju ili nisu svjesni da su u srodstvu). Naime, po logici stvari — a posebno imajući u vidu oštrinu kazne kojom je

18 O novčanoj kazni po propisima Riječkog statuta vidjeti u mojoj ranije spomenutoj studiji »Sistem kazni u nekim starim hrvatskim statutima ...«, na str. 348.

19 Smatramo da bi statutarni fragment »... inspecta conditione personarum ...« trebalo shvatiti tako da je vlada riječka određivala vrstu i mjeru ovog »miraza« cijeneći pri tome da li je i tko od njih (okrivljeni ili oštećena) bio slobodna osoba, a tko opet neslobodna (sluga ili kmet). Međutim, nije isključeno da se mislilo i na opći društveni položaj osoba u riječkom društvu, postignuti stupanj uvažavanja (društvenog uvažavanja) njihove ličnosti ili sl. Iz statutarnog propisa, na žalost, ne može se ni po čemu izvesti zaključak u kom pravcu su i kako ove okolnosti djelovale kod odmjeravanja vrste i mjere ovog tzv. »miraza«.

20 U prijevodu: »... ako tko počini rodoskrvnuće s nekom ženom sve do četvrtog stupnja uključivo, po crkvenom pravu, bilo po uzlaznoj, silaznoj ili pobočnoj liniji, bilo sa snahom, bilo sa djeverom ili svastikom, neka se kazni glavom ...«

http://library.foi.hr

ovaj delikt zaprijećen — možda bi se moglo zaključiti da se kod ovog delikta umišljaj tražio, odnosno sam po sebi podrazumijevao. Međutim, za decidiranu tvrdnju u ovom pravcu nema nikakvog oslonca u statutarnom tekstu pa bi ona stoga bila presmiona i nosila u sebi veliku dozu proizvoljnosti. Ovo prije svega zbog toga što se radi o krivičnopravnim propisima XVI stoljeća, kada je, pri ocjeni društvene opasnosti djela i izvršioca, prevagu obično i još uvijek odnosila ocjena objektivnog zla, dok su subjektivni momenti nekada potpuno zanemarivani, nekada sasvim djelomično uvažavani, a tamo i gdje su u većoj mjeri cijenjeni, to je bilo samo od slučaja do slučaja i samo onda kada je to u propisima bilo posebno istaknuto. Istina, Riječki je statut u ovom pravcu učinio izvjesne korake naprijed, pod utjecajem renesanse i krivičnopravne teorije koja je, posebno u susjednoj Italiji ali i drugdje već bila počela da se bavi i nekim suptilnim pitanjima subjektivne strane problema (uključujući tu, dakako, i pitanje vinosti) ali je Riječki statut još uvijek bio daleko od toga da pitanje vinosti sasvim razradi i njegovo cijenjenje prihvati načelno i kod svih delikata, nego je to činio samo parcijalno i kod posebno određenih slučajeva[21]. Stoga upravo i pored činjenice što logika stvari (posmatrana s aspekta dostignuća današnje teorije i prakse modernih krivičnih prava civiliziranih naroda) govori suprotno, nije sasvim isključeno da je riječki zakonodavac prve polovice XVI stoljeća kod ovog delikta vrstu vinosti sasvim zanemarivao i pri ocjeni slučaja ravnao se isključivo prema objektivnom zlu. Ovakovoj pretpostavci ide u prilog i činjenica što je za delikt u pitanju kruto propisana jedna jedina vrsta i mjera kazne, što krivičnom sudu nije dozvoljavalo da vrši nikakvu individualizaciju kazne, pa prema tome niti da posebno, u svakom konkretnom slučaju, ocjenjuje stupanj društvene opasnosti djela i izvršioca. No, to je i inače bila jedna od osobina krivičnog prava Riječkog statuta iz 1530. godine.

Kazna za delikt u pitanju je smrtna kazna odsijecanja glave.

5. OTMICA POŠTENIH ŽENSKIH OSOBA

O ovom deliktu odgovarajući fragment statutarnog teksta rub. 36—lib III kaže slijedeće:

»... Item volumus, quod praediotum Statutum in omnibus casibus, ut supra, locum habeat, in raptoribus mulierum honestarum, sive virgines, sive maritatae, sive viduae fuerint, qui raptores earum contra voluntatem ipsarum capite puniantur. Si vero de earum voluntate ad nullam poenam corporalem teneantur, sed solum ad emendationem

21 O ovom pitanju vidjeti detaljnije u mojoj ranije spomenutoj studiji »Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci . . .«, str. 60—62. Također vidjeti i u mom radu »Opšti pogled na istorijski razvoj krivičnog prava«, Pravni zbornik br. 3/1960, Titograd 1960, str. 83—90, odnosno u studiji »Krivična djela protiv života i tijela . . .«, str. 45—53.

http://library.foi.hr

injuriae proximiorum ipsarum mulierum arbitrio Dni Capitanei, et judicis maleficiorum . . .«[22]

Kod otmice poštenih žena statutarni propisi prave veliku razliku u odnosu na okolnost da li je otmica izvršena protiv volje otetih žena ili pak s njihovim pristankom. S obzirom da su razlike bitne i mnogostruke (elementi bića, vrsta i mjera kazne, tretman učina i dr.) mi ćemo oba ova slučaja prikazati odvojeno, kao dva posebna krivična djela, upravo onako kako ih je riječki zakonodavac XVI stoljeća shvaćao.

a) Otmica izvršena protiv volje otete ženske osobe

Subjekt ovog delikta može biti bilo koja muška osoba, kao što i obejktom napada može biti bilo koja ženska osoba (irelevantno je da li je djevojka, udata žena ili udovica), ali pod uvjetom da ima status poštene žene. Naime, u ovu kategoriju nikako ne bi spadale žene koje propisi ove iste rubrike nazivaju »javnim bludnicama i ženama lošeg ugleda i glasa ili lošeg društva«[23]. Radnja izvršenja sastoji se u izvršenju otmice protiv volje otete ženske osobe. Propisi ne traže expressis verbis da je otmica izvršena uz upotrebu fizičke sile, psihičke prijetnje ili pritiska, ali smatramo da se to samo po sebi podrazumijeva, jer bi ženska osoba koja se protivi otmici, osim verbalnog protivljenja, trebala da se i realno usprotivi, u kom slučaju bi otmičar morao da upotrebom sile suzbije njen otpor. Radi toga smatramo da bi se učin kod ovog delikta morao sastojati u n a s i l n o m otimanju neke ženske osobe (pri čemu je oteta osoba pružala otpor, a otimač taj otpor silom slomio). Djelo je zaprijećeno najtežom kaznom — smrtnom kaznom odsijecanja glave.

b) Otmica izvršena s pristankom otete ženske osobe

U pogledu subjekta i objekta ovog djela vrijedi sve ono što je već rečeno kad prethodnog. Međutim, radnja izvršenja je sasvim drugog karaktera i sastoji se u izvršenju otmice u suglasnosti, tj. s pristankom otete ženske osobe. Ovdje, dakle, nema primjene sile (bilo kakve: fizičke ili psihičke), a radnja se vrši uz pristanak otete osobe. Upravo zbog toga zakonodavac u ovom slučaju i uzima da otetoj osobi nije nanešeno nikakvo zlo već da je zlo nanešeno srodnicima otete ženske osobe. Ovo pak zlo koje je ovom vrstom otmice nanešeno srodnicima otete ženske osobe zakonodavac smatra svojevrsnom uvredom. Otuda i upravo iz

22 U prijevodu: ». . . Još hoćemo da se spomenuti statut u svim slučajevima kao gore ima primjenjivati na otmičare poštenih žena, bile one djevojke, udate ili udovice, koji otmičari protiv volje navedenih neka se kazne glavom. Ako pak s njihovim pristankom, neka se ne kazne nikakvom tjelesnom kaznom nego samo na ispravljanje uvrede nanešene srodnicima istih žena, po ocjeni gospodina kapetana i krivičnog suca . . .«.

23 U ovom pogledu upućujemo na ono što je već rečeno u jednom statutarnom fragmentu čiji prijevod smo dali u bilješci 16.

http://library.foi.hr

ovakvog zakonodavčevog stava prema ovom učinu, odnosno prema njegovoj posljedici (uvredi srodnika otete ženske osobe) proizlazi i odredba o kazni. Naime, kod ovog delikta ne samo da nije propisana smrtna kazna (kao što je slučaj kod prethodnog djela), već je izričito određeno da se ne primijeni nikakva tjelesna kazna, dok je kapetanu i krivičnom sucu ostavljeno da po svojoj slobodnoj ocjeni odrede kaznu[24] ili kakvu drugu mjeru koja bi mogla postići traženi efekt »... ispravljanja uvrede nanešene srodnicima istih žena...» (»... ad amendationem injuriae proximiorum ipsarum mulierum...«).

6. NASILNO LJUBLJENJE ŽENSKIH OSOBA ILI SLIČNO NASILJE

Statutarni propisi u odnosu na ovaj delikt doslovce glase:

»... Si vero aliquam praedictorum mulierum osculatus fuerit, vel aliquam violentiam fecerit contra ejus voluntatem, dummodo ad aliquem actum carnalitatis non pervenerit, puniatur in libras centum parvorum, et si in terminis quindecim dierum dictam condemnationem non solverit, teneatur ad duplum quod totum si non solverit infra viginti dies, habeat decem ictus funis, et banniatur per quatuor annos a terra fluminis, et ejus districtu, et nisi talis fuerit, inter quos possit esse, et fiat conjugium, quo casu conjugio non obstante puniatur tantum ad arbitrium Dni Capitanei, Vicarij, et Dnorum judicum.«[25]

Priroda ovog delikta je takova da je njime prvenstveno pogođena čast i ugled žene i tu leži njegova primarna težina. Naravno, ne treba zaboraviti da je ovim deliktom pogođena i sloboda žene u manifestiranju vlastitih osjećaja ljubavi, ali je — shodno gledanju srednjovjekovnog zakonodavca — bez sumnje, ovo drugo imalo sekundarno značenje. Kao napadnuta žena, u smislu ovih propisa, javlja se bilo koja žena (u smislu: žensko lice): djevojka, udovica ili udata, i bilo kojeg položaja. To, naime, jasno proizlazi iz samog statutarnog teksta koji kaže: »... Ako pak neku od naprijed navedenih žena...«, kada se ima na umu da se ovaj statutarni fragment naslanja i nastavlja na prethodni koji govori o silovanju žena, objašnjavajući pri tom da se pod pojmom »žene« podrazumijevaju sva ženska lica: djevojke, udovice ili udate, i to bilo

---

24 U ovom slučaju je vjerojatno mogla doći u obzir samo novčana kazna, kad su već expressis verbis izuzete sve tjeselne kazne, a kada se zna da je krivično pravo Riječkog statuta poznavalo ove vrste kazni: smrtnu kaznu, kaznu osakaćenja, kaznu zatvora, kazne psihičkog i fizičkog mučenja (vezivanje za sramotni stub, udaranje konopcem, šibanje, zagnjurivanje u more, okrunjavanje sramotnom krunom), novčanu kaznu, kaznu izgona iz grada i distrikta i kaznu konfiskacije imovine (o ovome detaljnije u mojoj studiji: »Sistem kazni u nekim starim hrvatskim statutima...«, str. 344—349).

25 U prijevodu: »... Ako pak neku od naprijed spomenutih žena protiv njihove volje poljubi ili nad njima izvrši kakvo nasilje, dogod ne dođe do nekog tjelesnog akta (misli se na akt obljube — m. p.), neka se kazni sa 100 libara malih, i ako u roku od 15 dana rečenu osudu ne plati neka se kazni dvostruko, a ako sve to ne plati u roku od 20 dana neka dobije deset udaraca konopcem i neka se izagna na četiri godine iz Rijeke i njenog distrikta, te ako nije takav, da bi između njih mogao bili ili da bi moglo doći do braka, u kom slučaju, ako ne postoji brak, neka izreknu kaznu samo po svojoj ocjeni kapetan, vikarij i gospoda suci...«

http://library.foi.hr

kojeg položaja[26]. Sam učin sastoji se u davanju poljupca nekoj ženskoj osobi protiv njene volje ili u kakvom drugom nasilnom aktu prema njoj (dakako: u nekom nasilnom aktu slične prirode)[27] — isključujući uvijek akt nasilne obljube, koji pak čini posebno krivično djelo kojim se propisi posebno bave na drugom mjestu.

Za delikt u pitanju predviđena je novčana kazna u iznosu od 100 malih libara, s tim što se ova kazna podvostručuje ukoliko ne bude podmirena u roku od 15 dana[28]. U slučaju pak da ni nakon toga ovako podvostručena kazna ne bude podmirena u roku od 20 dana, tada se vrši zamjena novčane kazne novom vrstom kazne, pri čemu su kumulativno izriču dvije vrste kazni: tjelesna kazna od 10 udaraca konopom po tijelu i kazna izgona iz Rijeke i distrikta u trajanju od četiri godine[29].

Međutim, i na pitanju izvršioca i na pitanju kazne treba se posebno zaustaviti. Naime, sve ono što je naprijed rečeno o izvršiocu i kazni vrijedi samo za slučajeve kad se kao izvršila pojavljuje muška osoba (građanin, distriktualac ili stranac) koja ni u kom slučaju ne bi mogla doći u obzir kao eventualni budući muž spomenute (tj. napadnute) ženske osobe. To će biti prvenstveno oženjeni ljudi, ali i neoženjeni u slučajevima kada su delikt izvršili u odnosu na udatu ženu. Naravno, da lista takvih slučajeva može biti dugačka, što zavisi od ocjene svakog slučaja ponaosob. U ostalim pak slučajevima, kao što su, na primjer, slučajevi kada je ovaj delikt izvršio mladić prema djevojci ili udovici, udovac prema udovici ili djevojci i sl., zakonodavac ovaj učin smatra neuporedivo manje društveno opasnim pa sve takve slučajeve ostavlja kapetanu, vikariju i sucima na slobodnu odluku, dajući im ujedno pravo i da u svakom konkretnom slučaju izriču vrstu i mjeru kazne po svojoj ocjeni. Ovakav zakonodavčev stav upravo govori o njegovom minucioznom i ozbiljnom ulaženju u životne i ljudske probleme koji se svakodnevno susreću u životu i na koje zakonodavac — pa i najstroži i najrigorozniji — mora reagirati dovoljno obzirno i fleksibilno da bi izbjegao da njegova određena akcija ne urodi rezultatom upravo suprotnim od onoga koji se želio postići. U životu su, naime, brojni slučajevi da se ovakovi »izlivi ljubavi« temperamentnog zaljubljenog čovjeka in ultima linea završe vjenčanjem ili brakom, u kojim slučajevima — a to je riječki zakonodavac ispravno ocijenio — krivičnopravno uređivanje bi i javnom interesu (a i privatnom interesu obaju aktera) donijelo daleko više štete nego koristi. U svakom slučaju, propisi su u ovakvim slučajevima sudskim organima ostavljali otvorene ruke da svaki slučaj individualno procjenjuju i na njega reagiraju po svojoj slobodnoj ocjeni.

---

26 Vidi ranije što je već u ovom pogledu rečeno za subjekt djela kod delikta silovanja.

27 Nasilno grljenje, stiskanje, povaljivanje i sl.

28 Herkov u svom prijevodu pogrešno kaže: u roku od 8 dana. Vjerojatno se radi o slučajnom lapsusu ili štamparskoj greški.

29 O tjelesnoj kazni udaranja konopcem po tijelu i o kazni izgona u riječkom krivičnom pravu vidjeti detaljnije u mom ranije spomenutom radu »Sistem kazni u nekim starim hrvatskim statutima . . .«, str. 347 i 348—349.

http://library.foi.hr

7. NASILNO LJUBLJENJE, GRLJENJE ILI POVALJIVANJE TUĐE LJUBAVNICE

Statutarni tekst koji se odnosi na ovo krivično djelo nastavlja se i naslanja na fragment koji govori o deliktu silovanja tuđe ljubavnice[30]. To svakako treba imati na umu kod razmatranja ovog delikta.

Fragment statutarnog teksta koji tretira ovaj delikt glasi:

»... et si paesumpserit[31] per vim illam osculari, vel amplecti, aut projicere in terram, condemnetur in libras XX, et quod nulla mulier, quae sit civis terrae fluminis dici possit mercenaria[32], hoc casu ...[33].

U pogledu izvršioca delikta kao i u pogledu objekta napada (napadnute žene) kod ovog delikta vrijedi sve ono što je za ove elemente bića već rečeno kod delikta silovanja tuđe ljubavnice. Sam pak učin sastoji se u tome što izvršilac nečiju ljubavnicu nasilno poljubi, zagrli ili na zemlju povali. Kazna je novčana i iznosi 20 libara. Iz prirode samog djela, a posebno iz formulacije zadnjeg dijela citiranog statutarnog fragmenta koji ovo pitanje raspravlja, dade se posigurno zaključiti da je, u odnosu na težinu djela i njegove posljedice, poenta stavljena više na onaj dio koji pogađa čast i ugled napadnute žene (tj. »nečije ljubavnice«), daleko više nego li na onaj koji pogađa njenu slobodu. Pri tom se treba podsjetiti svega onoga što je već ranije rečeno o statusu »nečije ljubavnice«. Ovaj stalan ljubavnički odnos mogao je imati (i vjerojatno je u brojnim slučajevima i imao) karakter nezakonitog braka ili kakve faktičke zajednice slične njemu. Otuda je ovakav događaj mogao kod ovog »stalnog ljubavnika« (ili nezakonitog muža) stvoriti sumnju u pogledu odanosti njegove stalne ljubavnice i u pogledu njene daljnje spremnosti da mu ostane vjerna u dotadašnjem odnosu. Najzad, taj je događaj mogaos asvim izmijeniti i društveni status ove žene prevodeći je iz ranga »nečije ljubavnice« na rang »svačije ljubavnice« (a to praktično znači: bludnice) ili bar ljubavnice dvaju lica, što mnogo ne mijenja na stvari. Time bi i njen društveni položaj bio silno pogoršan, a naravno — u koliko je njen položaj »nečije ljubavnice« imao karakter stalne konkubine — to je sa sobom moglo nositi i druge posljedice (razvrgnuće konkubinata ili sličnog stalnog ljubavnog

30 Vidi statutarni tekst citiran ranije kod delikta silovanja tuđe ljubavnice i sve ono što je tamo već rečeno o pojmu ljubavnice nekog riječkog građanina, stanovnika ili distriktualca.

31 Ovdje se nikako ne radi o pripremnim radnjama niti o pokušaju nego o svršenom djelu. U tom pravcu ne bi nas smio skrenuti s prave ocjene prilično nespretan izraz (»... si praesumpserit ...« — tj. »... ako naumi ...«) koji je ovdje upotrebljen.

32 Herkov u svom prijevodu pogrešno kaže: bludnica, prevodeći ovako riječ »mercenaria«. Međutim, Statut za bludnicu inače upotrebljava izraz meretrix (vidi lib. IV-rub. 5; De meretricibus, ubi stare debeant). Vjerojatno je Herkov kod prijevoda ove riječi odustao od doslovnog prijevoda smatrajući da bi pojam »bludnice« više odgovarao onome što je zakonodavac htio na ovom mjestu i ovom riječju da kaže. Mi, međutim, ne stojimo na tom stanovištu i smatrao da se ratio legis u konkretnom slučaju i na ovom mjestu tačno sagledava jedino doslovnim prijevodom riječi »mercenaria«.

33 U prijevodu: »... A ako naumi nasilno je poljubiti ili zagrliti ili povaliti na zemlju, neka se osudi na 20 libara, a ne može se nijednoj ženi, koja je riječka građanka, reći da je ljubavnica u tom slučaju ...«

S obzirom na ono što je već istaknuto naprijed u bilješci 31, dolazi do znatne razlike između dr Herkova i mene u prijevodu zadnjeg dijela ovog statutarnog fragmenta, koji po Herkovu glasi: »... I u tom slučaju ne može se nijednoj ženi, koja je riječka građanka, reći da je bludnica ...« (vidi: dr Z. Herkov: Statut grada Rijeke, str. 285—286).

http://library.foi.hr

odnosa ili zajedničkog života). Kad se sve ovo ima u vidu onda se lako dade razumjeti statutarna odredba koja napadnutu ženu (»nečiju ljubavnicu«) štiti od ovakovih posljedica (koje ona nije skrivila). Propis, naime, određuje da se nijednoj ovakvoj ženi ne može reći da je ljubavnica lica koje ju je napalo protiv njene volje, odnosno nasilno, poljubilo, zagrlilo ili povalilo na zemlju. Sam pak iznos novčane kazne kojom je djelo zaprijećeno govori opet sam za sebe o tome koliko je riječki zakonodavac ovaj delikt i njegove posljedice smatrao društveno opasnim.

8. PRELJUBA IZVRŠENA OD STRANE ŽENE

Za ovaj delikt Statut kaže:

»... Insuper ordinamus, quod si aliqua mulier in terra vel districtu fluminis commiserit Adulterium puniatur poena juris communis...«[34]

U pogledu subjekta, objekta, radnje izvršenja i posljedice kod ovog delikta vrijedi sve ono što i kod preljube počinjene od strane žene u onim modernim zakonodavstvima koja još uvijek ovaj učin smatraju deliktom koji podleži krivičnopravnom gonjenju. Traži se, dakle, da se žena — izvršilac u momentu izvršenja delikta nalazila u zakonitom braku i da je spolno općila s nekim drugim muškarcem s kojim nije u braku. Međutim, mnogo je interesantnija statutarna odredba o kažnjavanju žena — izvršilaca ja ovaj delikt. Statut, naime, za ovo djelo ne propisuje određenu kaznu nego i za postupak i za odmjeravanje vrste i mjere kazne upućuje na tzv. »opće pravo«. Stoga nas ova odredba obavezuje da se na ovom mjestu posebno zadržimo i pozabavimo pitanjem primjene ovog tzv. »općeg prava« u Rijeci u vrijeme važenja Statuta riječkog iz 1530. godine. Evo objašnjenja ovoj pojavi i njenih karakteristika u odnosu na riječku situaciju.

Feudalno pravo (općenito uzev), često prilično siromašno, nedovoljno obuhvatno i gipko, nije moglo uvijek i u potpunosti odgovoriti zahtjevima vremena i praktičnim potrebama društva u vrijeme kada dolazi do znatnog porasta trgovine i u vezi s tim do porasta značaja gradova. Ovim novim odnosima i na njima izraslim situacijama bio je potreban jedan fleksibilniji, obuhvatniji i razvijeniji pravni sistem. To je izazvalo pojavu recepcije rimskog prava. Naravno, recipirano rimsko pravo u prvom redu i naročito našlo je svoju primjenu u domeni građinskopravnih odnosa, a tek manjim dijelom u domeni krivičnog prava[35]. Razvoj recepcije rimskog prava naročito je karakterističan u njemačkim zemljama. Tako, dok su se uvjeti koji su izazvali recepciju u ostalim zemljama zapadne Evrope stekli već u XI i XII stoljeću, u njemačkim zemljama je recepcija rimskog prava bila poduzeta znatno kasnije, tako da je tek u XV i XVI stoljeću bila sasvim izvršena[36]. U izvjesnim njemač-

34 U prijevodu: »... Osim toga određujemo da se svaka žena, koja u gradu ili distriktu riječkom počini preljubu, kazni po općem pravu...«

35 Vidi: Dragomir Stojčević: Rimsko pravo, I deo, Beograd 1947, str. 230 i 232.

36 Ibidem, str. 230, 231, 232.

http://library.foi.hr

kim zemljama razvilo se partikularno zemaljsko pravo. Na isti način u XVI stoljeću javljala su se partikularna prava pojedinih gradova[37].

Naprijed izložena situacija nametala je da se — u slučajevima gdje su se u lokalnim pravima pojavljivale šupljine — neregulirani slučajevi raspravljaju po »općem pravu«, što je u stvari značilo: prema recipiranom rimskom pravu. Sličnu situaciju imali smo i u riječkom pravu XVI stoljeća. Radi toga je Riječki statut iz 1530. godine jednu svoju posebno rubriku (rub. 55—lib. III) posvetio ovim pitanjima, propisavši da se svi slučajevi (bilo građanskopravni ili krivičnopravni) koji propisima Riječkog statuta nisu regulirani, imaju presuditi po propisima »općeg prava« (»secundum jus commune«)[38]. Prema tome, u Rijeci je »jus commune« imalo subsidijarnu vrijednost, pored pozitivnih propisa Riječkog statuta[39]. Ipak, uzimajući u obzir činjenicu da je Riječki statut predstavljao jedan zaista veoma dobar i dosta obuhvatan kodeks (na svim područjima, pa i na području krivičnog prava), u njemu nije bilo mnogo šupljina koje je trebalo popunjavati odredbama »općeg prava«. Naročito je tih šupljina bilo malo na području krivičnog prava. Međutim, nema sumnje da je i u krivičnim stvarima, barem ponekad, dolazilo do primjene »općeg prava«. Jedan od tih slučajeva je upravo i ovaj u vezi s deliktom preljube od strane žene. Kod ovog delikta je, naime, riječki zakonodavac ocijenio oportunim da ne propisuje posebnu vrstu i mjeru kazne nego da kažnjavanje ovog delikta prepusti odredbama »općeg prava«.

9. POSTAJANJE TUĐOM LJUBAVNICOM ILI KONKUBINOM PROTIV VOLJE MUŽA

Ovom deliktu Statut posvećuje slijedeći fragment rub. 36—lib. III, koji glasi:

»... et si contra voluntatem mariti iverit ad standum cum aliquo pro mercenaria, vel concubina, si probatum fuerit de concubinatu, tam ipsa, quam detentor, seu concubinarius puniatur arbitrio Dni Capitanei, et judicis maleficiorum. Si fuerit laicus, si vero Clericus, aut in Sacris puniatur per judicem Ecclesiasticum.«[40]

Izvršilac ovog krivičnog djela može biti udata žena, tj. žena koja se u momentu izvršenja djela nalazi u zakonski važećem braku. Sam učin sastoji se u postajanju tuđom ljubavnicom ili konkubinom protiv

37 Martišević — Juškov — Dmitrievskij: Opšta istorija države i prava, II deo, Feudalizam (prijevod sa ruskog), Beograd 1949, str. 288—289.

38 Vidi rub. 55—lib. III Statuta: »De poensis et casibus in statutis non comprehensis«.

39 To je ujedno i objašnjenje zašto je riječki vikarij uziman isključivo iz redova iskusnih pravnika, koji su prvenstveno morali dobro poznavati »jus comune«. Poznavanje »općeg prava« bilo je neophodno — osim za slučajeve gdje ga je subsidijarno trebalo primijeniti u predmetima koji su se odnosili na domaće ljude — još i posebno radi mogućnosti ispravnog suđenja strancima, kojima je suđeno po pravima njihovih zemalja (vidi dr Z. Herkov: sp. d., str. 64).

40 U prijevodu:»... I ako protiv volje muža postane nečijom ljubavnicom ili konkubinom, pa ako bude konkubinat dokazan, tada neka se ona ,isto tako kao i onaj koja ju drži ili priležnik, kazni po ocjeni gospodina kapetana i krivičnog suca, ako je svjetovna osoba. Ako je pak klerik ili svećenik neka ga kazni crkveni sudac.«

http://library.foi.hr

volje muža. Prema tome protivljenje muža predstavlja bitni, konstitutivni element bića ovog krivičnog djela, jer u slučaju nedostatka ovog elementa ne postoji ni krivično djelo u pitanju ni odgovornost za isto. Nije potrebno da se muž i faktički (fizičkom silom ili na kakav drugi adekvatan način) opire već je dovoljno da ne postoji njegovo odobrenje, odnosno da je on odbio dati takovo odobrenje. Kod ovog djela kažnjavaju se oba partnera, što znači da se kao suizvršilac pojavljuje i muški partner (koji može biti svaka muška osoba s kojom izvršiteljica nije u zakonitom braku). Postojanje dozvole muža lišava odgovornosti i muškog partnera za delikt u pitanju. Kazna nije striktno određena nego je ostavljeno kapetanu i krivičnom sucu da u svakom konkretnom slučaju izrekne vrstu i mjeru kazne po vlastitoj ocjeni. Ovo je ujedno i jedan od onih rijetkih slučajeva kada su statutarni propisi vrstu i mjeru kazne ostavljali na slobodnu ocjenu sudu[41]. Međutim, treba posebno istaći da sve ovo vrijedi samo ukoliko su, kao izvršioci, u pitanju svjetovna lica, jer propis izričito određuje da za klerike ili svećenike postupak vodi i po svom nahođenju kaznu izriče crkveni sudac.

41 O ovome detaljnije u spomenutoj mojoj studiji »Sistem kazni u nekim starim hrvatskim statutima . . .«, posebno na str. 345.

http://library.foi.hr

RIASSUNTO

DELITTI CONTRO IL MATRIMONIO, LA FAMIGLIA E LA MORALE PUBBLICA, CONSIDERATI SOTTO L'ASPETTO DEL DIRITTO STATUTARIO DI RIJEKA (FIUME) NEL SECOLO XVI

Nell'introduzione l'autore tratta dello Statuto della città di Rijeka (Fiume) del 1530 e del suo diritto penale, e si sofferma particolarmente su osservazioni generiche riguardanti i delitti presi in considerazione nella rubrica 36 del libro III dello Statuto e raccoglie tali delitti sotto il titolo di »Delitti contro il matrimonio, la famiglia, e la morale pubblica«. Inseguito passa cesto; del ratto di persone oneste da sesso feminile, a parte di quelli compiuti delitti: della bigamia e della biandria; della violenza carnale; della violenza carnale esercitata da persone di sesso maschile su amante non sua; dell'incesto; del ratto di persone oneste da stesso faminile, a parte di quelli compiuti senza il consenso della persona rapita e a parte di quelli compiuti col suo consenso; di baci dati per forza a persona di sesso feminile e di altre simili violenze; di amoreggiamenti estorti con la forza; di abbraccio o riduzione con violenza un posizione supina, imposta da persona di sesso maschile ad amante non sua; di adulterio compiuto da parte di persona di sesso feminile consenzienti a divenire amante o concubina senza consenso del proprio marito. L'autore analizza dettaglitamente tutti questi delitti, considerandoli sotto l'aspetto della storia e della teoria del diritto penale, ed avendo presente particolarmente le vie dell'evoluzione interna e le caratteristiche dell'antico diritto penale croato della regione.

http://library.foi.hr